

Lichorobiec, Štěpán

Identitetsforhandlinger i Niemis Mannen som dog som en lax (2006)

Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik. 2011, vol. 16 [25], iss. 1-2, pp. [51]-71

ISBN 978-80-210-5595-7

ISSN 1803-7380 (print); ISSN 2336-4408 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/114754>

Access Date: 02. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ŠTĚPÁN LICHOROBIEC

IDENTITETSFORHANDLINGER I NIEMIS *MANNEN SOM DOG SOM EN LAX* (2006)

1. Innledning

Identitet er et begrep som gradvis har fått stor oppmerksomhet og betydning i den postmoderne verden. I den siste tiden er dette begrepet brukt flittig i sammenheng med fragmentering og økende etnisk og språklig diversitet i vestlige samfunn. Den aktuelle problemstillingen gjelder hvorvidt diversitet, fragmentering og hybridisering av eksisterende nasjonale identiteter kan betraktes som ressurs for vedkommende samfunn. Å undersøke identitetene og mekanismene som gjør seg gjeldende i identitetenes stadige endring innenfor sammensatte flerspråklige og flerkulturelle samfunn vil bidra til å endre eksisterende synsmåter, eller å etablere nye, som bedre og mer nøyaktig vil svare til disse samfunnenes behov. I denne artikkelen vil jeg fokusere på hvordan identiteter forhandles i spenningsfeltet mellom forskjellige forestillinger til både grupper og individer i en sosial kontekst som til enhver tid styres av ideologiske diskurser.

Først vil jeg presentere begrepet identitetsforhandling. En funksjonell oppklaring av begrepet blir imidlertid ikke mulig uten dets forankring i en avgrenset definisjon av det nokså megetsigende begrepet identitet. Målet med denne artikkelen er å vise hvordan identiteter blir forhandlet i skjønnlitteratur. Stoffet jeg har valgt for analysen er Mikael Niemis kriminalroman *Mannen som dog som en lax* (2006). For å kunne analysere hvordan den tornedalske identitetens legitimitet forhandles overfor majoritetssamfunnet i fiksjonen, blir jeg også nødt til å gjøre kort rede for tornedalingerens posisjon i den historiske konteksten.

Denne artikkelen er direkte basert på en ennå ikke publisert masteroppgave i nordisk litteratur ved Universitetet i Oslo. Masteroppgaven inngår også i det tverrfaglige forskningsprosjektet SKI – Språk, Kultur og Identitet ved Universitetet i Oslo.

2. Hva er identitetsforhandling?

Identitetsforhandling er en prosess som visse individer i et gitt samfunn setter i gang for å legitimere eller øke status til et eller flere aspekter ved sin identitet som ikke blir godkjent eller verdsatt nok av det øvrige samfunnet. Dette er en nokså generell definisjon, som jeg vil presisere nærmere i de følgende avsnittene.

For å forstå identitetsforhandlinger er det nødvendig å definere begrepet identitet. Jeg går ut fra konstruktivistiske og postmoderne syn på identitet som kombineres i rammeverket utarbeidet av Aneta Pavlenko og Adrian Blackledge¹. Deres definisjon lyder slik:

[W]e view *identities* as social, discursive, and narrative options offered by a particular society in a specific time and place to which individuals and groups of individuals appeal in an attempt to self-name, to self-characterize, and to claim social spaces and social prerogatives.²

Denne definisjonen innebærer fem egenskaper som karakteriserer begrepet identitet videre. Jeg skal først presentere disse egenskapene, for deretter å komme tilbake til hvordan identiteter forhandles.

2.1.1 Identiteter har diskursiv karakter

Den første egenskapen til identiteter slik de defineres i Pavlenko og Blackedges rammeverk, er at identitetene konstrueres i diskurs. Diskurs forstås vanligvis i sammenheng med språk, og innsnevres ofte til å bety et narrativ eller en fortelling, som i tilfellet SKI-prosjektet³. Ifølge Blommaert favner definisjonen imidlertid mye bredere, den innebærer: «all forms of meaningful semiotic human activity seen in connection with social, cultural, and historical patterns and developments of use.»⁴

Diskurs er alltid forbundet med makt, og dermed blir identiteter til innenfor diskurser som er ideologiske. Pavlenko og Blackledge snakker dermed ikke om «identities», men snarere om «identity options». Identitetsalternativer, som kunne

¹ Aneta Pavlenko and Adrian Blackledge, „Negotiation of Identities in Multilingual Contexts: Special Issue.,” *International Journal of Bilingualism* 5, no. 3 (2001). og ———, *Negotiation of Identities in Multilingual Contexts*, 1st ed ed., Bilingual Education and Bilingualism (Clevedon ; Buffalo: Multilingual Matters, 2004).

² Aneta Pavlenko and Adrian Blackledge, *Negotiation of Identities in Multilingual Contexts*, 1st ed ed., Bilingual Education and Bilingualism (Clevedon ; Buffalo: Multilingual Matters, 2004), s.

³ se <http://www.hf.uio.no/iln/forskning/prosjekter/ski/>

⁴ Jan Blommaert, *Discourse : A Critical Introduction*, Key Topics in Sociolinguistics (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), s.3

være det norske uttrykket for «identity options», betegner de identitetene som er tilgjengelige i et bestemt sosialt rom og i en bestemt tid. Det vil si at et individ i et samfunn i en tidsperiode ikke er fri til å velge hvilken som helst identitet. Sagt på en annen måte finnes det alltid styrende diskurser, eller ideologier, innenfor et gitt samfunn på et gitt tidspunkt som definerer hvilke identiteter det er mulig å inneha. Dermed er det også mulig å snakke om at det finnes et repertoar av identitetsalternativer.

Disse ideologiske diskursene har dessuten kontinuitet over tid og reagerer på forandringene i samfunnet både på det lokale og det globale nivå. Slik kan nye identitetsalternativer oppstå, samtidig som de eksisterende alternativene til enhver tid vil underlegges en granskning som vil vurdere deres gyldighet, eller legitimitet. Veldig viktig for mitt forskningsarbeid er koblingen mellom identitetsalternativer og språk. Repertoaret som skapes diskursivt, har nemlig et dobbelt forhold til språk, som er den mest vanlige «meningsbærende menneskelige semiotiske aktiviteten». En identitet er på den ene siden skapt av og gjennom språk, men på den andre siden bestemmer den også måten språk brukes på i sosial omgang⁵.

2.1.2 Identitetene konstrueres gjennom fortellinger

Konstruksjon og forhandling av identiteter er avhengige av narrativer. Narrativene har en unik betydning som ligger i narrativets hovedegenskap: Dets evne til å strukturere hendelser og erfaringer som ligger atskilt i tid og rom i et sammenhengende mønster. Hvis man, slik som Pavlenko og Blackledge, tar utgangspunkt i flerkulturelle samfunn, der for eksempel migrasjon spiller en stor rolle, vil man kunne se hvordan narrativene effektivt tilfredsstiller individenes behov for sammenheng i stadig skiftende sosiale og kulturelle omgivelser⁶. Ved hjelp av fortellinger kan spenningen mellom tilsynelatende inkompatible realiteter og identiteter løses opp. Narrativenes harmoniserende funksjon er imidlertid universell, og ifølge Mark Turner er fortellingen i sin generelle betydning den mest grunnleggende forutsetningen for menneskelig erkjennelse⁷.

Som tidligere nevnt konstrueres identiteter diskursivt rundt bestemte akser med symbolsk verdi i fellesskapet. De enkelte komponentene som en identitet

---

⁵ Aneta Pavlenko and Adrian Blackledge, *Negotiation of Identities in Multilingual Contexts*, 1st ed ed., Bilingual Education and Bilingualism (Clevedon ; Buffalo: Multilingual Matters, 2004), s.14

⁶ Aneta Pavlenko and Adrian Blackledge, *Negotiation of Identities in Multilingual Contexts*, 1st ed ed., Bilingual Education and Bilingualism (Clevedon ; Buffalo: Multilingual Matters, 2004), s.18 og Anthony Giddens, *Modernity and Self-Identity : Self and Society in the Late Modern Age* (Cambridge: Polity Press, 1991), s. 75-76

⁷ Mark Turner, *The Literary Mind* (New York ; Oxford: Oxford University Press, 1996).

består av, trenger imidlertid ikke ha noen som helst sammenheng. Individene liksom fellesskap er dermed nødt til å anvende narrativer for å unngå splittelse og meningsløs tilfeldighet. Narrativet er svaret på eksistensielle spørsmål som «hvem er jeg/vi?», «hvor kom jeg/vi fra?» eller «hvor er jeg/vi på vei?».

Selve konstruksjonen av et legitimt identitetsalternativ i en sosial kontekst er dialogisk. Identitetsdannende narrativer inngår i en felles diskurs, som også er ideologisk, og reflekterer visse interesser. I prosessen av konstruksjon og legitimering av en identitet må vi dermed ikke bare snakke om «narrativer», men også om «mot-narrativer». Den dialogiske dimensjonen av identitetskonstruksjon undersøkes i posisjoneringsteorien til Davies og Harré⁸.

Posisjonering er en prosess der individet samtidig velger og blir tilskrevet en posisjon (subject position). Posisjonen forstås i dette tilfelle som en plassering innenfor de hierarkiske strukturene som er immanente i samfunnets diskurser. Davies og Harré understreker at individene har mulighet både til å velge mellom diskursene, og å velge en partikulær diskursiv praksis, altså måten å bidra til diskursen på. Hver posisjon består av et konseptuelt repertoar og tilgang til rettigheter som er knyttet til dette repertoaret innenfor en struktur. Å velge for eksempel en måte å snakke på, eller å kle seg på, betyr å velge sin plassering innenfor en struktur og velge en oppfatning av virkeligheten med dens følger for individet⁹.

Davies og Harré skiller mellom to typer posisjonering. Den ene, som omfatter individets definisjon av seg selv, kaller de for *refleksiv* posisjonering (reflexive positioning), mens den andre, som angår hvordan individet definerer andre og selv blir definert av andre, kaller de for *interaktiv* posisjonering (interactive positioning)¹⁰.

Posisjoneringen foregår gjennom narrativene som individer bevisst eller ubevisst legger frem som en del av diskusjonen av temaet i diskursen. Disse narrativene inneholder språklige bilder og metaforer samt ulike typer roller eller kulturelle stereotyper¹¹. Ytringene har i kraft av disse bildene og narrativene en illokusjonær kraft, dvs. en sosial virkning på deltakerne i diskursen. Davies og Harré henter dette begrepet fra Austins¹² og Searles¹³ teorier om språkhandlinger, men tar forbehold om hvordan den illokusjonære kraften fungerer i en diskurs. Ifølge

⁸ Bronwyn Davies and Rom Harré, „Positioning : The Discursive Production of Selves,“ *Journal for the Theory of Social Behaviour* 20, no. 1 (1990).

⁹ Ibid., s. 46

¹⁰ Ibid., s. 48

¹¹ Ibid., s. 50

¹² J. L. Austin and J. O. Urmson, *How to Do Things with Words*, William James Lectures (Oxford: Clarendon Press, 1962).

¹³ John R. Searle, *Speech Acts : An Essay in the Philosophy of Language* (Cambridge: Cambridge Univ., 1969).

Davies og Harré har avsenderen av en ytring ikke kontroll over hvordan ytringen blir oppfattet – den illokusjonære kraftens art forandrer seg etter hvordan ytringen oppfattes og mottas av samtlige aktører i en diskurs. Dermed er det alltid flere språkhandlinger inkludert i hver ytring.¹⁴

I praksis foregår den interaktive posisjoneringen slik at en aktør, avsenderen, posisjonerer andre ved å presentere et narrativ som inneholder en bestemt stereotyp. Dersom de andre aktørene lar seg posisjonere, og vil bidra til måten diskursen føres på, må de erkjenne avsenderens premisser. Det kan skje enten uten friksjon, eller de som blir posisjonert kan oppleve dette som tvang som de må underlegge seg, noe som vil fremkalle en emosjonell reaksjon. Bourdieu med sitt begrep av symbolsk makt¹⁵ avdekker hvordan slik påtakelig tvang forvandles til en friksjonsfri forsoning. Et samtykke er imidlertid ikke alltid en reaksjon hos mottakere:

They may not contribute because they do not understand what the story line is meant to be, or they may pursue their own story line, quite blind to the story line implicit in the first speaker's utterance, or as an attempt to resist¹⁶

Ved å understreke at «motstand» også kan være årsaken til at individer i visse kontekster ikke er villige til å bidra til diskursen, åpner Davies og Harré for forhandlinger om posisjoner.

2.1.3 Identiteter befinner seg i en sosial kontekst

Identiteter konstrueres aldri i et tomrom, men tilbys alltid i form av identitetsalternativer i en sosial kontekst. Dermed er de underlagt maktforhold som gjelder for den bestemte sosiale konteksten. Identitetsrepertoaret er ikke et utvalg av likestilte muligheter. Hierarkiet blant disse mulighetene konstrueres gjennom hierarkiene som er immanente i selve diskursene, for eksempel språket, som skaper og former forståelseshorizontene i et bestemt samfunn. Hierarkiet og dermed maktforholdene reproduseres videre gjennom språkbruk som i enkelte tilfeller markerer valget av et bestemt identitetsalternativ.

Identitet kan forstås som en posisjon i et sosialt rom og innenfor gjeldende diskurser. I foregående underkapittel forklarte jeg hvordan identitet som posisjon undersøkes i posisjoneringsteorien til Davies og Harré. Posisjoneringsteorien avdekker den dialogiske dimensjonen i prosesser som gjelder identitetskonstruk-

---

¹⁴ Bronwyn Davies and Rom Harré, „Positioning : The Discursive Production of Selves,“ *Journal for the Theory of Social Behaviour* 20, no. 1 (1990)., s.45

¹⁵ Pierre Bourdieu and John B. Thompson, *Language and Symbolic Power* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1991)..

¹⁶ Davies and Harré, „Positioning : The Discursive Production of Selves.“, s. 50

sjon. Individets posisjon i samfunnet kan imidlertid anskues fra et annet, dog nærliggende, perspektiv. I dette underkapitlet vil jeg gjøre rede for Bourdieus teori om kapital og symbolsk makt, som utvider posisjoneringsteorien til Davies og Harré med å sette klare grenser for nettopp den dialogiske naturen til identitetskonstruksjon.

Individets posisjon i det sosiale rom, som også kan forstås som identitet, kan konstrueres rundt mange ulike akser¹⁷. Ifølge den franske sosiologen Pierre Bourdieu er det ikke nødvendig å bryte en posisjon ned til enkelte identitetsdannende akser, den kan tilstrekkelig avgjøres av kun tre størrelser: kapitalvolum, kapitalsammensetning og forandring av kapitalvolum og -sammensetning over tid. Nøkkelbegrepet her er kapital, men i Bourdieus teori reduseres dette nokså kjente begrepet ikke bare til det materielle, men omfatter så å si alle områder av menneskers tilværelse. De tre grunnleggende formene for kapital er dermed økonomisk kapital, kulturell kapital og sosial kapital¹⁸. Økonomisk kapital gjelder de materielle forhold, hvis universelle uttrykk er penger. Kulturell kapital er graden av kjennskap til det som ansees som en offisiell kultur. Under denne kategorien faller ulike typer utdanning og skoloring, evne til å evaluere kulturelle ytringer, men også veltalenhet. Sosial kapital er nettverket av sosiale relasjoner et individ kan disponere og dra nytte av. I tillegg til disse tre formene finnes det også symbolsk kapital, som er en forutsetning for utøvelse av symbolsk makt. Symbolsk kapital er evnen til å legitimere maktforhold, en kapasitet til å utgi handlingene drevet av interesse for tilsynelatende uinteresserte handlinger, eller en mulighet for å avlede oppmerksomhet fra urettferdige forhold som ligger til grunn for en maktstilling.

Kapital kan transformeres mellom de tre grunnleggende formene etter behov, men ikke alltid fritt, fordi for slike transaksjoner gjelder det alltid spesielle regler og vekslingskurs. Bourdieu påpeker imidlertid at den økonomiske formen for kapital er den viktigste, siden den er mest universell i den forstand at den er lettest å beregne, oppbevare og videreføre. Skjønt de andre formene har sin rot i økonomisk kapital, sier Bourdieu at kulturell og sosial kapital aldri helt kan reduseres til det rent økonomiske¹⁹, og det er alltid summen av kapital i alle former et individ besitter i forhold til andre i det sosiale rommet, som bestemmer individets evne til å besitte makt. De individene som disponerer mest kapital, kaller Bourdieu dermed for «maktfeltet», men ifølge ham er maktfeltet ikke en

---

¹⁷ Disse aksene som jeg nevner et annet sted i dette kapitlet kan for eksempel være yrke, etnisitet, alder, utdanning, kjønn, geografisk opprinnelse, osv. Disse aksene definerer hvert individ som unikt, men samtidig vil en lignende sammensetning av disse komponentene samle individene i det som vanligvis forstås som «klasser».

¹⁸ Pierre Bourdieu, „The Forms of Capital,“ in *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* ed. J. Richardson (New York: Greenwood, 1986). s. 242

¹⁹ *Ibid.* s. 252-253

samlet herskende klasse, men flere klasser med ulik kapitalsammensetning. Det som preger dem, er at de vil beholde sin makt overfor svakere stilte grupper, men de kan også komme i opposisjon til hverandre siden de bygger på forskjellig type kapital. I Bourdieus teori finnes det også en annen, spesiell type kapital – den symbolske kapital. Denne formen for kapital genereres fra de tre grunnleggende formene for kapital, og jeg kommer nærmere inn på den i følgende avsnitt.

Kapital har samtidig evnen til å utstyre individet med makt. Bourdieu sier sammen med Weber at enhver makt må legitimeres, dvs. de som skal underlegge seg noen andres makt må ha en god grunn til å gjøre det. Grunnlaget for makt må dermed stamme fra en gjensidig anerkjennelse av makten, ellers forvandles makt til synlig tvang. Tvangen er på mange måter lettvinns men samtidig åpner den for opprør og er dermed alltid risikabel for dem som utøver den. Men legitimeringen av makt er på sin side en kostbar og krevende prosess som utelukker at visse interesser kan bli forfulgt. Slike interesser kan for eksempel være de som sikter til herskerens personlige berikelse på bekostning av hele samfunnets velferd og helse.

Så den beste måten å forfølge interessene som ikke kan legitimeres, er å presentere disse interessene slik at de ikke fremstår som noen interesser overhode ved å gi dem ut for noe annet, vanligvis noe abstrakt og edelt. Å tvinge folk er uten risiko hvis tvangen ikke fremstår som tvang, men for eksempel som en nødvendighet. Og ikke minst kan man lett utøve makt overfor andre og mot deres vilje, ved å bygge grunnlaget for makten slik at makten ikke trenger legitimering men fremstår som noe selvfølgelig. Nettopp på denne måten fungerer symbolsk makt. Symbolsk makt er den kraften som får folk til å tro på en utgave av virkeligheten og handle deretter. Avgjørende er at de som underordner seg denne makten godkjenner den og dens forsvarere. Bourdieu snakker om «miserkjennelse» av makten, som kan være den norske ekvivalenten til hans franske nyskapelse «*mèconnaissance*».

Symbolsk makt stammer fra hovedegenskapen til alle symbolske systemer – som f.eks. kultur eller språk. Bourdieu går ut fra strukturalismen og ser symbolske systemer som både strukturerte og strukturende. Strukturerte er de i den forstand at disse systemene består av tegn/bestanddeler som får betydningen sin bare i kraft av å eksistere i forhold til andre elementer innenfor samme system. En strukturanalyse av slike systemer vil dermed kunne avdekke strukturer, motsetningspar, skalaer, hierarkier og maktforhold. Symbolske systemer er også strukturende, de representerer ulike forståelseshorisonter som definerer og strukturerer virkeligheten.

Den som har mulighet til å påvirke systemene som utgjør en felles forståelseshorison i et samfunn, har symbolsk kapital. Symbolsk kapital er et resultat av å legitimere andre former for kapital eller disponere den på en legitim måte, dvs. opparbeide seg autoritet overfor andre innenfor et felt. Fra en posisjon av

autoritet er det dernest mulig å forandre forståelseshorizonten slik at den ytterligere styrker vedkommendes posisjon. Et eksempel på det er at bestemte, i grunnen vilkårlige egenskaper, får tilskrevet en symbolsk verdi og forhøyes til noe som blir ettertraktet innenfor et marked. Denne klassifikasjonen er selvfølgelig fordelaktig for den som etablerer denne kategorien, men det vilkårlige grunnlaget kategorien hviler på tildekket, og gis ut for å være et naturlig og selvfølgelig faktum. Så lenge dette ikke blir gjennomskuet, men miserkjennes av dem som underordner seg en slik manipulasjon, kan de som utøver symbolsk makt dra nytte av andre og utøve symbolsk vold mot dem. Med andre ord er symbolsk kapital en kapasitet for å kunne forandre en forståelseshorizont som virkeligheten oppfattes gjennom. Selve prosessen med forandringen av kognitive rammer er da symbolsk makt. Hvis denne «miserkjennes», og dermed legitimeres, er det mulig å utøve symbolsk vold, dvs. å reproducere eller øke kapitalvolumet på en ikke legitim måte uten sanksjoner.

2.1.4 Flerfoldighet, fragmentering og hybridisering av identiteter.

Identitetene som konstrueres i en sosial kontekst og som gjør seg gjeldende innenfor et repertoar, er aldri entydige eller monologiske. Jeg skal forklare hvorfor.

Identitetene kan knyttes til ulike egenskaper og fenomener som har en viss symbolsk verdi i den sosiale konteksten, eller, som Bourdieu formulerer det, på markedet. Disse symbolske «aksene» som identiteter konstrueres rundt kan for eksempel være etnisitet, språk, kjønn, alder, klasse, geografisk, institusjonell eller politisk tilhørighet, osv. Listen over symboler som kan være med på å definere identitet, er egentlig uendelig, og utvalget av symboler som tilknyttes verdi på markedet forandrer seg hele tiden. Identitetsalternativene kan sies å være flerfoldige, og det innebærer en viktig metodisk forutsetning. Pavlenko og Blackledge advarer mot å betrakte de enkelte identitetsdannende aksene separat, fordi resultatet av en slik granskning verken blir objektiv eller presis nok. Derimot påstår de at identitetene må studeres der disse aksene krysser hverandre og der de forskjellige faktorene i forskjellige situasjoner spiller sammen eller mot hverandre – studium av identitetsforhandlinger er kun mulig i kontekst²⁰. Granskingens absolutte objektivitet og presisjon er imidlertid en ideell tilstand, siden det finnes et tilnærmet uendelig antall ulike aspekter som bidrar til prosessen av identitetskonstruksjon. For å være i stand til å gjennomføre granskningen i det hele tatt, må utvalget av alt det er mulig å granske vanligvis innsnevres til et overkommelig utvalg av de mest fremtredende fenomenene.

---

²⁰ Aneta Pavlenko and Adrian Blackledge, „Negotiation of Identities in Multilingual Contexts: Special Issue.,” *International Journal of Bilingualism* 5, no. 3 (2001). s. 254

Konstruksjon er imidlertid ikke den eneste konstituerende prosessen. Pavlenko og Blackledge påpeker at også fragmentering og hybridisering bidrar til at identitetsrepertoaret fornyer seg hele tiden. Alle tre prosesser kan lett forestilles som en molekylær modell. Nye molekyler kan konstrueres fra separate atomer. Eksisterende molekyler kan også splittes i nye molekyler med nye egenskaper, mens andre molekyler kan slå seg sammen. Pådriveren for reaksjonene er den instabile konteksten identitetene blir til i. Instabilitet skyldes ganske enkelt kampen om alle de ulike former for kapital, og dermed makt.

2.1.5 Identiteter er forestilte

Pavlenko og Blackledge knytter videre identiteter til forestillingsevnen på det individuelle nivå såvel som samfunnsnivå. Strukturalistene har påpekt at koblingen mellom enkelte tegn og deres betydning er tilfeldig. Symbolenes verdi og sammenheng innenfor et felt kan likeså sies å være basert på konsensus. Konsensus betyr da at en forestilling om hvordan visse ting henger sammen anerkjennes (eller «miserkjennes») som legitim av alle individer innenfor et fellesskap. Et typisk eksempel er forestillingen om nasjonen og den nasjonale identiteten.

Benedict Anderson viser i sin banebrytende bok *Imagined Communities* at nasjonen er et konstruert begrep som binder sammen folk, som ikke kjenner hverandre og kanskje aldri har sett hverandre, rundt felles interesser og en felles identitet ved hjelp av symboler og narrativer. Slike symboler kan for eksempel være nasjonale drakter og sanger eller også statuer som minner om en eller annen hendelse fra felles fortid. Narrativene, enten mytiske eller historiske, tjener igjen til å skape forestillingen om nasjonens kontinuitet som skriver seg fra en uklar fortid. Forestillingen om en felles sak kan være så sterk og overbevisende at folk blir villige til å krige for sin nasjon, eller slåss for sitt fotballag, eller for eksempel å stå ute på gaten og misjonere for sin religion i tungt regnvær.

Det som ikke må forsvinne ut av syne, er imidlertid at alle forestillinger om den objektive virkelighetens natur er subjektive og skapt med en bestemt hensikt. Identitetsalternativene som er tilgjengelige i et repertoar er et direkte uttrykk for hvor grensen mellom inkludering og ekskludering befinner seg.

2.2 Forhandling av identiteter

Som jeg sa på begynnelsen av dette kapitlet kan begrepet «forhandling av identiteter» enklest forklares som en prosess som visse individer i et gitt samfunn setter i gang for å legitimere eller øke status til et eller flere aspekter ved sin identitet som ikke blir godkjent eller verdsatt nok av det øvrige samfunnet. Det er altså endring av en posisjon i en hierarkisk samfunnsstruktur hvis drivkraft er misnøye med den gjeldende plasseringen som forårsaker ikke tilstrekkelig

tilgang til privilegier som er tilgjengelige på andre posisjoner innenfor samme struktur. Resultat av en vellykket forhandling av identiteter er at en identitet blir godkjent som gyldig eller som likeverdig til andre alternativer. Siden samfunn må forstås som strukturer skapt av interrelaterte enheter, innebærer forhandlingen av en identitet en forandring ikke bare for selve gruppen eller individet som setter prosessen i gang, men også for de andre innenfor samfunnet som godkjenner forhandlingen.

De fem konstituerende egenskapene til identiteter som jeg presenterte i forrige kapitlet er vesentlige for forhandlinger også, skjønt på forskjellige måter. Utgangspunktet for forhandlinger er det at identitetene ikke er essensielle og gitt en gang for alle, men at de kan konstrueres rund stadig nye symboler, eller at eksisterende identiteter kan fornyes og formes med ulike prosesser som svarer til individenes behov. Det at identitetene oppstår og finnes innenfor bestemte diskurser, og at de er knyttet til ulike fenomener, verdier og symboler ved hjelp av forestillingsevnen, utpeker premissene som forhandlinger må føres på. Å forhandle om en identitet betyr å bruke midler og krefter målrettet på forandre diskursene, og å presentere og hevde en annen utgave av virkeligheten som tilbys gjennom diskursene ved å tilby motforestillinger. Siden identitetene er uatskillelig forbundet med det sosiale rommet, og ikke kan eksistere uten en eller annen form for «sosialt flertall», blir også forhandlingene preget av dette på to grunnleggende måter. Nettopp fordi samfunn er heterogene og inneholder hierarkisk ordnede strukturer av klasser og felt med ulik nivå og sammensetning av kapital, ulike interesser og ulike rettigheter, er identitetsforhandling for det første et relativt fenomen. Noen felt eller klasser blir det lettere å forhandle med, eller noen felt eller klasser blir det strategisk viktigere å inngå i en forhandling med. For det andre er forhandlinger av identiteter kamp om makt, og forsøk på å frigjøre seg fra urettferdige forhold som mangler et legitimt grunnlag. Alt dette henger sammen med den siste egenskapen ved identitetene som ligger i at de skapes ved hjelp av narrativer som forsoner tilsynelatende tilfeldige og isolerte symboler og erfaringer i et sammenhengende mønster. Narrasjon er forhandlingens metodologi: ideologiske fortellinger som skaper en forestilling som binder noen folk sammen samtidig som de ekskluderer andre sikter til å fremme visse interesser som direkte kan oversettes til kapital og dermed makt. Å forhandle om en identitet betyr imidlertid ikke kun å sette sammen en alternativ fortelling om den samme virkeligheten, men det handler også om å få andre til å høre på fortellingen, og om å vinne oppmerksomhet og gehør hos dem som har makt til å bestemme om hva som er en legitim fortelling. Å lykkes i forhandling av en identitet betyr å skrive seg inn i en større fortelling og være med på å skape den.

Forhandling av identiteter er allikevel ikke en allestedsnærværende prosess som alle individer som opplever urettferdighet eller marginalisering alltid lykkes med å utfordre de dominante forestillingene med i enkelte samfunn. Forhandling av

identiteter har sine grenser som ifølge Pavlenko og Blackledge er direkte avhengige av rådende maktforhold. Det vil si at på den ene siden kan det ikke forhandles om visse identiteter i et gitt samfunn, selv om vedkommende individer føler behov for det. Mens på den andre siden trenger noen identiteter ikke noen forhandling overhodet i en gitt kontekst – individene er tilfreds med sin posisjonering, og det er likegyldig hvorvidt denne tilfredsheten skyldes av miserkjennelsen av symbolsk makt.

Pavlenko og Blackledge skiller mellom tre typer identiteter i forhold til eventuell forhandling. For det første er det *pålagte* identiteter (imposed identities), for det andre er det *antatte* identiteter (assumed identities), og for det tredje *forhandlingsbare* identiteter (negotiable identities).

Første tilfelle, pålagte identiteter, betegner ifølge Pavlenko og Blackledge de identitetene, hvis relative status eller relasjon til enkelte individer eller grupper ikke kan forhandles. Eller det kan også oppfatte de potensielle, men ikke-eksisterende identitetene som vil aldri vinne gehør for sin gyldighet innenfor et samfunn. I begge artikkelsamlingene redigert av Pavlenko og Blackledge nevnes for eksempel situasjonen der mange individer i Nazi Tyskland ble identifisert som jøder på grunn av arven fra mors side. Selv om disse individene verken praktiserte religionen, visste om sin arv, eller ville ha noe med jødedommen å gjøre, kunne de ikke avverge denne identifikasjonen og heller ikke unngå forfølgelsen. Det samme kan også sies om identiteter som ble oppfattet som folkefiendtlige i kommunistiske regimer. Trusselen overfor folkets revolusjonære innsats stammet fra de uheldige individers klasseforhold før revolusjonens «rettferdige» inngrep. Forfølgelse, fengsling eller utestengning fra det sosiale livet var realiteter som de stemplede gruppene neppe kunne forhandle om.

Motpolen til identitetene som ikke kan forhandles, er de som ikke krever noen forhandling. Disse kaller Pavlenko og Blackledge inntatte identiteter. Inntatte identiteter er de som individene er tilfreds med, vanligvis dreier det seg om identitetene som privilegeres av den herskende diskursen. Det er vanligvis også identitetene som utgjør de høyere lag i hierarkiet i det gjeldende og legitime identitetsrepertoaret. Pavlenko og Blackledge gir som eksempel på en inntatt identitet en hvit, heterofil mann fra middelklassen, eller en enspråklig bruker av majoritetsspråket. Eksempler fra korpuset mitt er dermed alle de navnløse skikkelsene som oppfyller de ideologiske kriteriene av at svensker er hvite og taler svensk.

Identitetene som ligger mellom disse polene er forhandlingsbare identiteter. Forhandling av identiteter kan oppstå bare der maktforhold er lagt til rette. Pavlenko og Blackledge lokaliserer forhandlinger i enkelte prosesser av posisjonering av individer der maktforskjellene er til stedet mellom partene som inngår i forhandlingen.²¹ Der det finnes små eller ikke noen forskjeller i det hele tatt, vil det ikke

---

²¹ Pavlenko and Blackledge, „Negotiation of Identities in Multilingual Contexts: Special Issue.“, s.250

oppstå behov for forhandling, fordi å hevde sin identitet vil møte enten ingen eller kun en neglisjerbar motstand. Dersom maktforskjellene i posisjoneringen er altfor store, er det ikke mulig å forhandle.

Å forhandle om en identitet er, som jeg allerede har antydnet, kun mulig innenfor en diskurs. Innenfor diskursen drøftes det visse temaer på visse måter – både utvalget av temaene og måten disse diskuteres på er ideologisk. Diskurs om tilhørigheten til den svenske nasjonen vil inneholde en rekke temaer, deriblant språk, som kan også betraktes som konstituerende akser for den svenske nasjonale identiteten. I tilfelle språk vil diskursen være subjektiv, dvs. farget av en språkideologisk forestilling om hvem kan betraktes som svensk og hvem kan ikke det. Kriteriene blir basert på hvilke språk man bruker og måten man bruker språkene på. Språkbruk vil også danne et symbolsk system med et immanent hierarki. Et bestemt språk eller en språkvariant blir ansett som legitim og andre språk eller varianter blir plassert i rangstigen i forhold til det legitime. Å være ansett som svensk i det svenske samfunnet bærer med seg privilegier. Individene som betrakter seg selv som svenske, men som ikke faller i det språkideologiske mønsteret for «legitim svenskhet» på grunn av språket de snakker, vil vanskelig oppnå disse privilegiene i full utstrekning. Hvis kategorien «svensk» defineres som «et individ med svensk som morsmål» ut fra et språkideologisk synspunkt, vil ovenfornevnte individer befinne seg i sonen der identiteten «svensk person med svensk som andrespråk» er forhandlingsbar. Forhandlingen er nødvendig for at individene kan oppnå privilegiene reservert for «svenske».

Måten å forhandle om legitimering av identiteten «svensk person med svensk som andrespråk» på er å søke og angripe de ideologiske påstandene som umuliggjør en slik legitimering. Disse påstandene er til stede i diskursen i form av fortellinger, og i sitt ideologiske vesen fremstår de som selvfølgelige. Siden en fortelling eller et narrativ er en harmonisering av tilfeldige fenomener og erfaringer, som også kan ligge atskilt i tid og rom, i et sammenhengende mønster, betyr det å forhandle om en identitet å skape en motfortelling med utgangspunktet i de samme komponentene. Ved å fortelle imot den gjeldende ideologien sikter individene som forhandler om sin identitets legitimitet på å avdekke «det selvfølgeliges» råtne eller ufullstendige fundament. Hvis den svenske språkideologien er grunnnet i forestillinger og fortellinger om at i Sverige må man ha svensk som morsmål for å bli regnet som svensk med alle privilegiene, som blir videre styrket med advarsler om flerspråklighetens skadelighet særlig for barn, må disse fortellingene gjenfortelles, forestillingene utfordres og nye eksempler hentes inn etter at gamle eksemplers gyldighet betviles.

I praksis betyr det å forhandle om identiteter ikke alltid det å være bundet til diskursens språklige premisser. Teknisk sett er det å fortelle imot en språkideologi effektivt dersom motfortellingen benytter seg av samme koden som fortellingen – slik vil fortelleren snarere få gehør. Men da snakker vi om et meta-nivå – dvs.

en diskurs om diskursen. Pavlenko og Blackledge viser imidlertid i artikkelsamlingene sine at forhandlinger befinner seg allerede i måten en diskurs føres på på selve nivået av språk. Valg av personlige pronomen eller adjektiver, bruk av språkbilder og metaforer, eller anvendelse av kodeveksling og -blanding eller språklige nyskaperler markerer også forhandling under visse diskursive anledninger eller overfor viss diskursiv praksis²². For å oppsummere: For å undersøke hvordan et individ forhandler om en identitet ved hjelp av språklige midler betyr å fokusere både på hva som er sagt, og hvilken måte det er sagt på.

3. Forhandling av identiteter i litteratur

I dette kapitlet vil jeg vise hvordan identitetene forhandles i skjønnlitteratur. Som eksempel har jeg valgt Mikael Niemis kriminalroman *Mannen som dog som en lax*. Først skal jeg gjengi romanen i et kort handlingsreferat, etterpå kommer jeg til å gjøre kort rede for den språklige situasjonen i Tornedalen, og til slutt vil jeg vise forhandlinger av identiteter i et eksempel fra boka.

3.1 Mannen som dog som en lax

*Mannen som dog som en lax*²³ (forkortes heretter til *Mannen*) er en kriminalfortelling som har utgangspunkt i etterforskningen av drapet i Pajala i svenske Tornedalen. Den døde er Martin Udde, en gammel lærer og tollere, som blir funnet drept med lyster og med tungen skåret ut. På grunn av den brutale dødsårsaken blir det sendt etterforskere fra hovedstaden, og mordets åsted blir dermed også et åsted for et kultur møte.

Etterforskningen ledes av en ung kvinnelig etterforsker, Therese Fossnes. Mordet i Pajala er hennes første oppdrag som etterforskningsleder, og hun føler at hun må vise at hun duger, omgitt av menn. Den først nokså klare saken kompliseres, og Therese er nødt til å bli lenger i den avsidesliggende og myggforpestede Tornedalen. Dette er en frustrerende erfaring for bymennesket Therese, men det ufrivillige oppholdet gir henne også en sjanse til å bli kjent med tornedalingene. Likevel benytter hun seg av denne sjansen først på en nokså typisk måte. Hun klarer ikke å la være å se tornedalingene gjennom hovedstadens stereotyper, og hennes granskning blir derfor full av forakt og avsky. Til tross for det skeptiske blikket og den negative vurderingen av mennene i Tornedalen, får hun et intimt forhold med den opprinnelige hovedmistenkte, Esaias Vanhakoski. Overraskende nok blir Esaias en legemliggjøring av hennes forestillinger om «den ekte mannen»,

²² Pavlenko and Blackledge, *Negotiation of Identities in Multilingual Contexts.*, s. 22-23

²³ Mikael Niemi, *Mannen som dog som en lax* (Stockholm: Norstedt, 2006).

noe som hun ikke får oppfylt i Stockholm. Med Esaias Vanhakoski sprenges det hull inn i det ideologiserte bildet av det flerspråklige utkant-Sverige, og Therese klarer etterhvert å se Tornedalen fra et annet perspektiv.

Etterforskningen avdekker Martin Uddes hyppige misbruk og overgrep i tjenesten som lærer og toller. Dessuten viser det seg senere at Udde var innblandet i et internasjonal nettverk av pedofile. Alt dette øker naturligvis antallet mulige mordere, og saken ser uløselig ut. I mellomtiden pågripes et par ransmenn i en annen sak, og mye tyder på at disse har spesialisert seg på ran hos eldre folk i nordre Sverige. Den offisielle løsningen av Udde-saken uteblir, i romanen sies det ikke noe om at paret blir dømt for drapet på Martin Udde, fordi historien sporer av til Esaias' private etterforskning av hva som egentlig har hendt. Esaias finner til slutt ut at drapet virkelig henger sammen med et av tilfellene av Uddes tjenesteovergrep. Sammen med denne innsikten oppdager Esaias at Uddes morder er moren til hans elskede, Therese Fossnes. Det betyr at Therese opprinnelig kommer fra Pajala, og til og med er i nær slekt med Esaias' familie. Therese flytter i mellomtiden til Pajala og får jobb på den lokale politiavdelingen uten at hun aner noe som helst om sin opprinnelse eller sin mors gjerning.

3.2.1 Den språklige situasjonen i Tornedalen

Etter tapet av Finland i 1809 satte Sverige i gang en assimilasjonistisk språkpolitikk overfor undersåtter som tilhørte den tidligere finskspråklige Tornedalen. Grunnen var rikets integritet, siden den finskspråklige minoriteten i den kommende tiden av nasjonalismens blomstring ble ansett som potensielt tilbøyelig til løsrivelse. For å tildekke den strategiske manøveren ble det etablert en rekke ideologiske forklaringer, som gikk ut på å betegne både det finske språket og folket som mindreverdige. Det finske språket ble etter tapet av Finland selvfølgelig klassifisert som fremmed i Sverige. Den finske levemåten, kulturen og språket ble ansett som underlegne de svenske, denne allerede negative vurderingen ble ytterligere utvidet med at finsk var smittsomt, «den spred sig på svenskans bekostnad»²⁴. Dessuten var den gjeldende ideologien på slutten av 1800-tallet at det var det svenske språket som var det egentlige språket til innbyggerne i Tornedalen, og dette argumentet ble videre styrket med frenologiske observasjoner som skulle bekrefte at befolkningen i Tornedalen bar svenske ansiktstrekk²⁵. Hansegård påpeker at bruk av finsk både på skolen og i arbeidslivet var stigmatisert, både barn og voksne ble trakassert. Finsk var offisielt helt forbudt på skolene, det gjaldt ikke bare undervisningen men også friminuttene, lærere skulle dessuten

²⁴ Nils-Erik Hansegård, *Den norrbottenfinska språkfrågan: En återblick på halvspråkighetsdebatten*, vol. 19, Uppsala Multiethnic Papers (Uppsala 1990), s.20

²⁵ Ibid.

oppfordre elevene til å bruke svensk hjemme. Selv om dette forbudet ble avskaffet i 1958, fortsatte enkelte skoler å praktisere dette frem til 1968.

En viktig endring av den offisielle innstillingen i forhold til Tornedalen kom i sammenheng med det stigende antallet innvandrere på 1960- og 1970-tallet. I 1976 ble det vedtatt lov om «hemspråkundervisning», som påla kommunene å sikre barn med svensk som andrespråk undervisning i deres morsmål i et bestemt ukentlig omfang. Dette gjaldt ikke bare innvandrere, men også minoriteter²⁶. Oppreisning av meänkieli, som er navnet Tornedalingerne selv kaller sitt språk, var imidlertid fortsatt undergravet, for eksempel med begrepet «halvspråklighet».

Dette begrepet ble introdusert av Nils-Erik Hansegård i sammenheng med hans arbeid²⁷ om tornedalinger i 1968. På 1970- og 80-tallet ble begrepet videre popularisert i forhold til studium av innvandrere, men ble etterhvert forlatt. Grunnen var at i den opphetede diskusjonen som fulgte, ble begrepet halvspråklighet sterkt kritisert, og dets uvitenskapelighet og diskriminerende ladning avdekket. Halvspråklighet er en slags diagnose, der et tospråklig individ skal være redusert i sin evne til å bruke språkene nettopp på grunn av at ingen av språkene er utviklet tilstrekkelig, som i tornedalingers tilfelle skulle skyldes språkskiftet. Individet er dermed ikke tospråklig, men dobbelt halvspråklig. Elizabeth Lanza gjør oppmerksom på feiltakelsen i dette begrepet: «Faren med uttrykket ”halvspråklighet” er at det lokaliserer opphavet til ”underutvikling” i den interne, individuelle beherskelse av tospråklighet, snarere enn i eksterne, samfunnsmessige faktorer som eksisterer parallelt med tospråkligheten».²⁸

På 1980-tallet fortsatte emansipasjonen i Tornedalen gjennom stiftelsen av en rekke organisasjoner og forbund, som siktet på å ta vare på og fremme den tornedalske identiteten og meänkieli.

I 1999 vedtok den svenske regjeringen to lover²⁹ som ga folk i visse landsområder («förvaltningsområden») rett til å få kontakt med forvaltningsmyndighetene og domstolene samt rett til å få førskoleundervisning eller eldreomsorg på såkalte minoritetsspråk³⁰.

3.2.2 Meänkieli

I det forrige underkapitlet brukte jeg til dels for enkelhets ordet «finsk» om språket som har blitt snakket i Tornedalen, men dette er ikke helt presist. Før 1809, da

²⁶ Satu Gröndahl, Matti Helberg, and Mika Ojanen, „Den tornedalska litteraturen,“ in *Litteraturens gränsland*, ed. Satu Gröndahl, *Uppsala Multiethnic Papers* (Uppsala: Centrum för multietnisk forskning, 2002).

²⁷ Nils-Erik Hansegård, *Tvåspråklighet eller halvspråklighet?* (Stockholm: Aldus Bonnier, 1968).

²⁸ Elizabeth Lanza, „Om „halvspråklighet“ og tospråklighet,“ in *Veier til kunnskap og deltakelse*, ed. Anne Hvenekilde (Oslo: Novus Forlag, 1994), s.144

²⁹ 1999:1175 og 1999:1176

³⁰ dvs. meänkieli, finsk, samisk, romani chib eller jiddish

Tornedalen var et enhetlig språkområde, kunne dette nok stemme. Den lokale varianten ville bli oppfattet som en dialekt av det som etterhvert skulle bli riksfinsk, slik som varianten som tales i den finske delen av Tornedalen idag. Men siden Tornedalen ble delt i to, og den svenske delen ble nokså isolert fra den språklige utviklingen som fant sted på den andre siden av grensen, begynte kløften mellom «tornedalsfinsken» og «riksfinsken» å utvides³¹. Ordet «tornedalsfinsk» er heller ikke presist. Tornedalingene selv bruker ordet «meänkieli». Dette fører oss til et paradoks i tornedalingenes stilling i Sverige – det finnes nemlig en betydelig forskjell i hvordan den opprinnelig finstalende befolkningen har vært posisjonert av svenskene og hvordan denne befolkningen har posisjonert seg selv. Fra det svenske samfunnets hold stammer utenom pejorative betegnelser som f.eks. «finnpaj sare» eller «finnjävel», også mer nøytrale uttrykk som «västerbottensfinne», «norrbottnensfinne» eller «tornedalsfinne»³². Wande understreker at ingen av disse navnene brukes av tornedalingene selv, fordi alle inneholder nasjonalitetsmarkøren som er i strid med tornedalingenes oppfatning av sin tilhørighet. Disse navnene som peker i retning av at den meänkieli-talende befolkningen av Tornedalen eller Norrbotten egentlig er fremmed i Sverige, viser inkonsistens i ideologien bak forsvenskningen som tar utgangspunkt i at den opprinnelig svenske befolkningen ble «smittet» av finsken. Tornedalingene ser på seg selv som svenske, og bruker selv også betegnelsen «tornedaling». Samme tilfellet er bruk av ordet «meänkieli» i stedet for «tornedalsfinsk». Uttrykket «meänkieli», som betyr «språket vårt», markerer nettopp avstand fra språket som tales over grensen i Finland³³. Wande påpeker at det å markere denne avstanden har vært et veldig viktig trekk i den tornedalske identiteten. Det å være en «finne» har i Sverige vært en «nedsättande karaktäristik, som tornedalinger inte vill bli associerad med»³⁴. Hansegård viser til at mindreverdighetsfølelsen knyttet til meänkieli,

³¹ For grundig diskusjon om hvorvidt meänkieli skal betraktes som en dialekt av finsk eller som et eget språk se Kenneth Hyltenstam, „Om begreppen språk och dialekt och meänkielis status som eget språk,“ in *Mer än ett språk : En antologi om två- och trespråkligheten i Norra Sverige*, ed. Eva Westergren and Hans Åhl (Stockholm: Nordstedts, 1997); ———, „Om begreppen språk och dialekt och meänkielis status som eget språk,“ in *Mer än ett språk : En antologi om två- och trespråkligheten i Norra Sverige*, ed. Eva Westergren and Hans Åhl (Stockholm: Nordstedt, 2007).

³² Erling Wande, «Etnisitet och identitet - några reflektioner med utgångspunkt i språksituationen i Tornedalen,» in *Rätten till eget språk. Oikeus omaan kieleen.*, ed. Leena Huss and Anna-Riitta Lindgren, *Språklig emancipation i Finland och Sverige* (Uppsala: Centrum för multietnisk forskning, Uppsala universitet, 2005).

³³ „Meänkieli.“ *Wikipedia*. . 26 apr 2010, 09.29 UTC. 7 maj 2010, 09.29 <<http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=Me%C3%A4nkieli&oldid=11576345>>.

³⁴ Erling Wande, «Etnisitet och identitet - några reflektioner med utgångspunkt i språksituationen i Tornedalen,» in *Rätten till eget språk. Oikeus omaan kieleen.*, ed. Leena Huss and Anna-Riitta Lindgren, *Språklig emancipation i Finland och Sverige* (Uppsala: Centrum för multietnisk forskning, Uppsala universitet, 2005), s. 111

som verken i Sverige eller Finland ble ansett som et fullverdig språk, resulterte i at folk «bytte ut sina finska etternamn mot mera svensklignande nyskapelser»³⁵.

3.3 Identitetsforhandling i et teksteksempel

I *Mannen* posisjoneres tornedalingene både direkte i diskursive anledninger og i form av tilbakeblikk. Tilbakeblikk viser til diskursen om den tornedalske identiteten som har foregått over lang tid, og som har formet tornedalingenes selvbevissthet. Den retrospektive posisjoneringen kommer også opp ved diskursive anledninger, men posisjonen som gjenkalles gjennom fortellingene om for eksempel foreldrenes skolegang eller deres møte med det institusjonelle Sverige, er allerede stivnet. Her vil jeg se på den aktive forhandlingen om posisjonen som foregår i *Mannen*, dvs. på de stedene i teksten der de forskjellige forestillingene om hva det betyr å være svensk/tornedaling møtes. Det er viktig å påpeke med det samme at forestillingene nettopp er grunnet på de stivnede posisjonene og ideologiske diskursene fra fortiden. Posisjonen som aktivt forhandles er alltid den grønne, formbare organiske enden på et forkalket kontinuum av ideologiske dogmer.

Den diskursive anledningen som jeg vil bruke som eksempel er situasjonen når Therese på joggetur kommer bort til Esaias' hus og kun vil snakke med ham. De ender opp i badstuen sammen, nesten nakne med god mat og mulighet til å prate mer eller mindre uforstyrret av ytre symboler på tilhørighet til forskjellige verdener.

Dette er et viktig moment i boka. En samtale hadde vært utelukket dersom anledningen hadde vært preget av det offisielle. Under deres første møte i anledning avhør, som er en prototype av en offisiell anledning, velger Esaias nemlig først å være stum for deretter å nekte å snakke svensk. I Bourdieus teori kan dette forstås som at Esaias, på grunn av den felles tornedalske erfaringen med svensk institusjonell praksis, nekter å delta i en transaksjon, der han umulig kan høste profitt, selv om han ikke har gjort noe ulovlig. Det at rollene forandres i badstuen fra «øvrighet», dvs. etterforsker i statens tjeneste som kommer fra hovedstaden til rikets periferi, og «undersått», dvs. mistenkt for ugjerning og kryptskyter som lever på trygd med sterk tilbøyelighet til sivil ulydighet, gjør at en transaksjon med mer rettfærdige betingelser er mulig.

Det er altså samtalen i badstuen jeg vil analysere som eksempel på forhandling av identiteter i *Mannen*.

E: *Varför kom du hit egentligen? undrade han.*
[...]

³⁵ Hansegård, *Den norrbottenfinska språkfrågan: En återblick på halvspråkighetsdebatten.*, s. 30

- T: *Finskan, sa hon till sist. Det var nog det där att du pratade finska. (1)*
 E: *Störde det dig?*
 T: *Du är ju svensk, eller hur. Helsvensk. (2)*
 E: *Och tornedaling. (3)*
 T: *Men du bor ju inte i Finland. Och du är inte född där. (4)*
 E: *Nej.*
 T: *Men då är du ju svensk. Då bor du i Sverige och här talar vi svenska.(5)*
 E: *Mhm.*
 T: *Man kan väl inte hålla på och blanda, det var det jag reagerade emot. Vad är du mest, tornedaling eller svensk?(6)*
 E: *Båda. (7)*
 T: *Hur många procent av varje?(8)*
 E: *Hundra. (9)*
 T: *Men det blir ju för fan tvåhundra procent. (10)*
 [...]
 E: *Man vill bli hel, sa han lågmält. Jag brukar tänka att vi är den första generationen tornedalingar som försöker läkas. (11)*
 T: *Jag är redan hel, sa hon. Jag är världsmedborgare. (12)*
 E: *Världsmedborgare? (13)*
 T: *Absolutt. (14)*
 E: *Hur många språk kan du då? (15)*
 T: *Svenska och engelska.*
 [...]
 E: *Det finns över femtusen språk i världen, och du kan två. (16)*
 [...]
 E: *Jag vill att vi ska fortsätta kunna prata meänkieli i Sverige, fortsatte han. Det är det vi kämpar för. Kunna prata vårt språk utan att folk tycker vi är mindre värda. Få höra vårt språk i teve och radio. Få våra tornedalska barn att lära sig meänkieli i skolan. (17)³⁶*

Analysen av denne tekstbiten kan oppsummeres i fire punkter. For det første, identiteten som forhandles er «svensk», det vil altså si posisjon som fullverdig medlem av det svenske samfunnet med alle rettigheter – *«helsvensk»* (2). Tilhørighet til «svenskheten» kobles til to akser: geografisk opprinnelse og språk (5). Kravet om den geografiske opprinnelsen er tilfredsstilt, siden Tornedalen er en del av det svenske territorium. Esaias' og tornedalingenes legitime «svenskhet» må dermed forhandles langs den språklige aksene.

For det andre posisjoneres Therese Esaias ut fra majoritetens ideologiske forestilling om språklig homogenitet innenfor den nasjonale statens grenser (ett land = ett språk): (5). Det er fullstendig utelukket *«att blanda»*, hybridisering av den nasjonale identiteten ansees som forringelse. Therese er heller ikke oppmerksom på forskjellen mellom meänkieli og finsk (1) (*«du pratade finska»*),

³⁶ Mikael Niemi, *Mannen som dog som en lax* (Stockholm: Norstedt, 2006), s. 123-124

og godkjenner ikke meänkieli som legitim komponent av den svenske identiteten (5 og 6). Thereses ideologiske «enten – eller»-logikk (6, 8 og 10) posisjonerer Esaias som «ikke hel», dvs. «uekte» og «fremmed». Thereses omregning av språkrelaterte komponenter til prosentuelle andeler (8) er en indirekte henvisning til Hansegårds begrep «halvspråkighet».

For det tredje er verdiene av «ikke hel», «fremmed» og «uekte» som er knyttet til flerspråkighet ikke akseptable for Esaias. Han besitter kunnskap i form av tornedalingeres felles narrativer om trakasseringen fra majoritetsamfunnets hold³⁷, og om mindreverdighetsfølelsen som miserkjennelsen av majoritets «ett land = ett språk» ideologi har påført hans foreldre- og besteforeldregenerasjon. For Esaias er dermed den symbolske verdien av «helhet» viktig (11), fordi opplevelsen av splittelse har vist seg å være umulig å unngå innenfor majoritetens diskurs³⁸. Hans forhandling av den svenske identiteten overfor Therese ligger dermed i forsøket på å utvide repertoaret med posisjonen «en meänkieli-talende svenske med svensk som andrespråk» - (7 og 9). Denne nye posisjonen blir også definert i samtalen ved hjelp av en slags programmerklæring (17). I denne sammenhengen er det også viktig å nevne at posisjonen «en meänkieli-talende svenske» er av praktiske grunner ikke forhandlingsbar.

For det fjerde klarer Esaias å overta samtalen ved å vise til inkonsistens i Thereses argumentasjon. Therese bruker sin antatte besittelse av den symbolske verdien av «helhet» til å erklære seg uavhengig av det nasjonale markedet (12 og 14). Hun er «hel» og selvfølgelig svensk, men hun er ikke bundet fast til svenskhet, hun er en «*världsmedborgare*», som forstås som en merverdi og overskridelse. Posisjonen «*världsmedborgare*» er forestilt og dens verdi er relativ, innvandrernes kosmopolitiske opprinnelse ansees for eksempel ikke nødvendigvis som merverdi i majoritetens diskurs. Esaias klarer å sprengte hull i Thereses forestilling ved å henvise til den språklige aksene igjen (15 og 16), kosmopolitisk tilværelse kan ifølge Esaias ikke forestilles uten flerspråkighet. På denne måten etableres språklig mangfold som en ettertraktet symbolsk vare.

4. Avslutning

Mordet i Niemis roman *Mannen som dog som en lax* er et slags symbolsk plaster på den sårete selvbevisstheten til Tornedalens minoritetsspråklige innbyggere. Det er altså såret og ikke plasteret som er hovedtemaet i romanen. Hovedpersonen i romanen, Esaias Vanhakoski, er godt oppmerksom på at opplevelsen av mindreverdighetsfølelse og splittelse i den tornedalske identiteten kommer av

³⁷ se for eksempler Ibid., s. 149, 153 eller 180

³⁸ se også s. 45, 173 og 176 i Ibid.

miserkjennelsen av majoritetens ideologiske diskurs. Esaias har klart å frigjøre seg fra denne diskursen ved å reise til India der han blir kjent med alternative forestillinger om de symbolske koblingene mellom språklig mangfold og identitet. Denne erfaringen gjør det mulig for ham å begynne å forhandle den tornedalske identiteten overfor majoritetssamfunnet. Disse forhandlingene foregår diskursivt og på det personlige plan overfor Therese Fossnes. Samtidig er forhandlingspartneren valgt slik at forhandlingene kan relateres direkte til majoritetssamfunnet som institusjon, siden majoritetssamfunnets forstander er etterforskningsleder utsendt fra hovedstaden.

Forhandlingen av posisjonen «en meänkieli-talende svenske med svensk som andrespråk» er vellykket overfor Therese, som på tross av sin opprinnelige motvilje ikke bare godkjenner meänkieli som en fullverdig komponent av «svenskhets», men også flytter til Pajala.

Selv om dette ikke blir undersøkt i denne artikkelen, kan det være viktig å nevne at forhandlingen av den tornedalske identitetens legitimitet innenfor den svenske nasjonale diskursen overskrider de skjønnlitterære rammene. *Mannen som dog som en laks* inngår selv som en roman i flere diskurser, og da ikke bare i diskursene på det litterære feltet, men bidrar også til diskursen om «svenskhets», som foregår til enhver tid i det svenske samfunnet. Niemi's skjønnlitterære narrativ om den vellykkede forhandlingen og oppreisningen av den tornedalske identiteten slutter seg til et mønster av narrativer og forhandlinger av marginaliserte identiteter innenfor det virkelige (ikke-litterære) svenske samfunnet.

5. Summary

In this article the concept of negotiation of identities is explored and its functioning is demonstrated on an excerpt from Niemi's *Mannen som dog som en lax* (2006). Negotiation of identities is grounded on the notions of discursive construction of identities utilizing the dialogic scheme of the positioning theory (Davies & Harré), and of identity as embedded in social context and societal sites of power. Identity is then not only understood as a certain position resulting from the interplay between various processes of positioning based on imagining and narration, but also, as a position that is inevitably subjected to and involved in generating, exchange and reproduction of capital and power (Bourdieu). The notion of negotiation of identities is in this article illustrated by an example from Niemi's novel that can be perceived as a discursive space for legitimation and empowering of the disadvantaged identity options of multilingual individuals in Swedish Tornedalen.

Kilder:

- Austin, J. L., and J. O. Urmson. *How to Do Things with Words*, William James Lectures. Oxford: Clarendon Press, 1962.
- Blommaert, Jan. *Discourse : A Critical Introduction*, Key Topics in Sociolinguistics. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Bourdieu, Pierre. „The Forms of Capital.“ In *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* edited by J. Richardson, 241-58. New York: Greenwood, 1986.
- Bourdieu, Pierre, and John B. Thompson. *Language and Symbolic Power*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1991.
- Davies, Bronwyn, and Rom Harré. „Positioning : The Discursive Production of Selves.“ *Journal for the Theory of Social Behaviour* 20, no. 1 (1990): 43-63.
- Gröndahl, Satu, Matti Helberg, and Mika Ojanen, „Den tornedalska litteraturen,“ in *Litteraturens gränsland*, ed. Satu Gröndahl, *Uppsala Multiethnic Papers* (Uppsala: Centrum för multiethnisk forskning, 2002).
- Hansegård, Nils-Erik. *Tvåspråkighet eller halvspråkighet?* Stockholm: Aldus Bonnier, 1968.
- . *Den norrbottenfinska språkfrågan: En återblick på halvspråkighetsdebatten*, vol. 19, *Uppsala Multiethnic Papers* (Uppsala 1990).
- Hyltenstam, Kenneth. „Om begreppen språk och dialekt och meänkielis status som eget språk.“ In *Mer än ett språk : En antologi om två- och trespråkligheten i norra Sverige*, edited by Eva Westergren and Hans Åhl, 202 - 43. Stockholm: Nordstedts, 1997.
- . „Om begreppen språk och dialekt och meänkielis status som eget språk.“ In *Mer än ett språk : En antologi om två- och trespråkligheten i norra Sverige*, edited by Eva Westergren and Hans Åhl, 237 - 281. Stockholm: Nordstedt, 2007.
- Lanza, Elizabeth. „Om „halvspråkighet“ og tospråkighet,“ in *Veier til kunnskap og deltakelse*, ed. Anne Hvenekilde (Oslo: Novus Forlag, 1994).
- Niemi, Mikael. *Mannen som dog som en lax*. Stockholm: Norstedt, 2006.
- Pavlenko, Aneta, and Adrian Blackledge. *Negotiation of Identities in Multilingual Contexts*. 1st ed ed, Bilingual Education and Bilingualism. Clevedon ; Buffalo: Multilingual Matters, 2004.
- . „Negotiation of Identities in Multilingual Contexts: Special Issue.“ *International Journal of Bilingualism* 5, no. 3 (2001).
- Searle, John R. *Speech Acts : An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge Univ., 1969.
- Turner, Mark. *The Literary Mind*. New York ; Oxford: Oxford University Press, 1996.

